

VATANSIZLIK (1)

Doç. Dr. Osman Fazıl Berki

GİRİŞ

Tâbiyetin, «uyrukluk» devletin teşekkül ve bekasının esasını teşkil ettiği ve devletlerin bu sahada tam bir serbesti ile hareket etmek imkânına malik bulunmaları birinci derecede ehemmiyeti haiz olduğu inkâr edilemez. Ancak, Kanun Vâzılarının, tâbiyet hakkında hüküm koyarken, göz önünde tutmaları zarurî olan bir takım esaslar vardır ki bunlardan biri, her şahsın bir tâbiyeti olması esasıdır. Gereğinden, her şahsın bir tâbiyeti olmalıdır. Zira tâbiyetten dahilî hukukda bir takım haklar (siyasî haklar, âmme hakları ve hususî haklar, ve vazifeler (askerlik hizmeti) doğar.

Devletlerarası hukukda tâbiyet ferdin halininin esaslı bir unsurunu teşkil eder. Tâbiyettir ki, kanunlar ihtilâfının halini temin, yabancılar hukuku ve diplomatik himaye bakımından şahsın muayyen bir devlete bağlılığını tayin eder. O halde, tâbiyet, ferd için zarurîdir, lüzumludur. Şahıs, bir tâbiyeti haiz olunca o tâbiyeti bir diğeri iktisap etmedikçe kaybetmemelidir. Zira, eğer ferd, tâbiyete malik değilse hiç bir devletin himayesine mazhar olamayacaktır. Binaenaleyh, nazari bakımdan hiç bir devlete bağlı olmıyan kimse, yani tâbiyetsiz şahıs bulunmamalıdır.

(1) Bibliyografya: Abdülhak Kemâl Yörük, Devletler hususî hukuku; Ancel, le changement de nationalité (la nationalité dans la science sociale et dans le droit contemporain p, 223); Arminjon, Précis de droit international privé; Audinet, Les heimatlos et leur condition juridique (Clunet 1925, P. 882); Bourbousson, Traité général de la nationalité dans les cinq - parties du monde; Brust lein, Indigénat dans les traités de paix (Clunet 1922); Caleb, De la perte de la nationalité dans la science sociale et dans le droit contemporain p. 275); Clunet, Les heimatlos pendant la guerre (Clunet, 1918 p. 1076); Cogordan, La nationalité au point de vue des rapports internationaux; Despagnet précis de droit international privé; Gordon, les cessions de territoire et le - urs effets sur la nationalité des habitants (nationalité dans la science sociale et dans le droit contemporain p. 127); Guetzevitch, Les cources contituti - onnelles de la natio-

Her şahsın bir tâbiyeti olmasına dair olan bu esas, nazari bakımdan münakaşaya mahal vermiyen bir prensip olmakla beraber, tatbikatta hiç bir devlete mensup olmıyan kimselere sık sık tesadüf edildiğini söylersek hakikatı ifade etmiş oluruz. Demek oluyor ki, her şahsın bir tâbiyeti haiz olması nazari bakımdan asıl olduğu halde fiiliyatta bu prensibin ihlâl edildiği görülmektedir.

Vatansızlık, tâbiyetin yokluğu ve vatansız tâbiyeti tayin edilemiyen veya tâbiyeti olmıyan kimsedir şeklinde tarif edilebilir.

Bir çok memleketlerde kendini gösteren ve şahısların medeni hukuk münasebetlerini gayri müstekar kılmak, bir takım âme mükellefiyetlerinin müsavi şekilde tatbikine mâni olmak ve ferdleri her türlü siyasi himayeden mahrum gibi neticeler doğuran tâbiyetsizliğin önemli ve ciddi bir noksan, anormal bir durum olduğunu ve ortadan kaldırılması icâbettiğini söylemek yerinde olur.

Pillet, bir şahsın hiç bir devlete mensup olmaması keyfiyetini akla uygun bulmamakta ve vatansızlığın her şahsın bir tâbiyeti olmasına dair olan devletler hukuku kaidelerini ihlâl ettiğini ve aynı zamanda âme intizamına aykırı bulunduğunu ifade etmektedir. (1).

nalité (la nationalité dans la science sociale et dans le droit contemporain p. 269); Kemaleddin Birsan, Devletler hususî hukuku; Keife, L'allégeance (la nationalité dans la science et dans le droit Contemporain p. 47); Lainé, étude sur le projet du code civil belge) Droit civil international; Lémonon, de la condition juridique des Heimatlos ou sans-patrie (Clunet, 1919, p. 1205); Lipovano, L'apatridie, thèse pour le doctorat en droit, Paris 1935; Makarov, Le droit international privé, d'après la doctrine et la jurisprudence russes; Marc Vichinac, Le Statut international des apatri - des (Recueil des Cours de l'académie de droit international de La Haye 1933 t. I. P. 119); Maurice Gégout, les conflits de nationalités (la nationalité dans la science sociale et dans le droit contemporain p. 307); Maury, La nationalité (Répertoire de droit international, t. IX p. 238); Muammer Raşit Sevig, Devletler hususî hukuku; Mustafa Reşit Belgesoy, Türk vatandaşlığı kanunu şerhi; Niboyet, Manuel de droit international privé, Cours de droit international privé (1946); Nusret Metya, Devletler hususî hukuku ders notları; Osman Nuri, Türk vatandaşlığı hukuku, (Hukukî bilgiler mecmuası, seri 3. 1928. No. 4 - 28; s. 1057 ve m.); Paule de la Pradelle, De la nationalité d'origine (la nationalité dans la science sociale et dans le droit contemporain, p. 209); Pillet, Traité pratique de droit international privé; Sauser - Hall, La nationalité en droit suisse; Suphi Nuri İleri, Yasaların çatışması; Strupp (La situation des apatrides (Revue de droit international privé 1933; Tefik Kâmil, Hukuku dâveli hususiye; Trachtenberg, Heimatlose - Heimatlosat (Répertoire T. V||I, p. 568) Valéry, Manuel de droit international privé; Vindry, apatridie

(1) Pillet, adı geçen eser, cilt I; s. 253-254.

Laurent, tâbiyetsizliğin anormal bir durum olduğunu, adalet ve hakka-niyet hislerini rencide ve bütün prensipleri ihlâl ettiğini ifade eylemektedir. (1)

Profesör Muammer Raşit Seviğ bu hususda şunları söylüyor:

«Bir kimsenin içinde yaşadığı ve sayesinde hayat ve tekemmülünün esbabını istikmâl ettiği ve cemiyete karşı icabeden vazifeleri ve ezcümle askerî hizmetini ifa etmiyerek kanunların himayesinden ve menfaatlerinden ifade etmek istemesi ahlâkın merdud gördüğü çirkin bir enaniyettir.» (2)

1914 - 1918 birinci dünya savaşından evvel büyük bir ehemmiyet arzeten tâbiyetsizlik, bu savaştan sonra harp, sulh muahedeleri ve ihtilâlleri gibi ve kendi iradeleri haricinde kalan sebepler dolayısıyla vatansızların miktarı pek fazlalaşmıştır. (3)

Tâbiyetsiz şahıslarla bir tâbiyete malik bulunan ve fakat mensup oldukları devletin himayesinden mahrum olan şahısları birbirinden dikkatle ayırmak icabeder. Adetleri fazla olan bu şahıs, tâbiyetsizlerinkine eşit durumda bulunmaktadır.

Bu katagoriye girenler şunlardır :

1 — Sovyet Rusya tâbiyetini haiz olan yabancı memleketlerde bulunan bazı şahıslar,

2 — Bazı İtalyan muhacirleri ki, bunlar bhusus faşist mahkemeleri tarafından verilen mahkûmiyet kararlarından kurtulmak için pasaportsuz olarak İtalyayı terkeden yahut da İtalyadan usulüne uygun pasaportla çıkmakla beraber faşist rejimine aykırı fikirlerinden dolayı hükümetlerinin himayesinden mahrum olan kimselerdir. (4)

Tâbiyetsizliği ifade etmek için bir takım terimler kullanılmıştır. İlk defa Alman İsviçresi hukuk lisanında tâbiyetsiz şahıslara heimatlos (5) adı verilmiş ve bu terim 1948 tarihli federal İsviçre Anayasasının 56 ıncı maddesinde kullanılmış ve bir çok memleketler tarafından aynen kabul edilmiştir.

Fransada Charles Claro Heimatlos teriminin yabancı ve ahenksiz olduğundan Apatride (6) terimini teklif etmiş ve bu terim doktrin, mahkeme ic-

(1) Laurent, adı geçen eser, cilt II, s. 379.

(2) Muammer Raşit Seviğ, adı geçen eser, cilt I, s. 22.

(3) Bk. Lipovano, adı geçen tez, s. 26.

(4) Trachtenberg, adı geçen makale, (Répertoire, t. VIII, p. 559 No. 12.)

(5) Heimat (Patrie - vatan) ios (sans - siz)

(6) Alpha (privatif - Menfi) patris (patrie - vatan) Bk. Le dictionnaire étymo logique de la langue française, introduction p. XIII

tihafları, kanun, beynelmilel mukaveleler ve milletler cemiyeti tarafından kabul edilmiştir. İtalyada tâbiyetsiz için Apolide ve Almanyada Cahn'ın teklifiyle Staatlos, İngilterede Stateless terimleri kullanılmaktadır. (1)

Biz, bir devlete mensup olmayan şahıslar için tâbiyetsiz ve vatansız terimlerini kullanacağız. (2)

BİRİNCİ BÖLÜM

Vatansızlığın sebepleri ve çeşitleri

1 — Vatandaşsızlığın sebepleri :

Devletlerin, tâbiyete müteallik hüküm koymak hususunda tam bir hareket serbestisine malik olduklarını söylemiştik. Bu prensibin temelini, hâkimiyet mefhumunda aramak lâzımgelir. Her devletin böylece serbestiye malik olması bu sahada kanunların başka başka hükümler ihtiva eylemesi neticesini doğurur.

Devletlerin hukukî mevzuatında mevcut bu ayrılığın bir takım tâbiyet ihtilâflarının doğumuna sebep olacağı şüphesizdir. Bu ihtilâflardan bir kısmı müsbet tâbiyet ihtilâfları «conflits» dir ki, bu halde, iki devletten her biri şahsın kendi tâbiyetini haiz olduğu iddiasında bulunur.

Bir kısmı da menfi tâbiyet ihtilâfları «conflits négatifs» dir ki, bu takdirde hiçbir devlet şahsın kendi tâbiyetinde olduğunu kabul etmemektedir.

Bu anormal durumları ifade etmek için müsbet tâbiyet ihtilâfları halinde şahsa muhtelit tebaa «sujet mixte» veya çifte tâbiyetli, menfi tâbiyet ihtilâfları halinde de vatansız adı verilir. Mevzuatın farklı hüküm ve prensipler ihtiva eylemesi dolayısıyla ortaya çıkan vatansızlık sebeplerini muhtelif kısımlara ayırarak incelemek mümkündür.

1 — Aslî tâbiyetin tayini hakkında kabul edilen prensipler dolayısıyla doğan vatansızlık;

Aslî tâbiyet «nationalité d'origine» bir şahsın doğumla elde ettiği tâbiyettir. Aslî tâbiyetin tayininde devletler iki ana prensip kabul etmektedirler.

(1) Bk. Lipovani, adı geçen tez, s. 27; trachtenberg, adı geçen makale (Répertoire de droit international, t, VIII, p. 558)

(2) Vatandaşlık kanunumuz, 2 inci maddesinin B fıkrasında vatansız terimini kullanmaktadır.

Bu prensiplerden biri, kan esası veya doğum esası «jus sanguinis», diğeri toprak esası, doğum yeri esası veya mevlit esası «jus soli» dir. «Jus soli» dir. «Jus sanguinis» prensibi mucibince çocuğa, doğduğu yer nazarı itibare alınmaksızın, ana babasının veya bunlardan birinin tâbiyeti verilir.

Jus soli prensibi gereğince çocuğa, ana babasının tâbiyeti nazarı itibare alınmaksızın, doğduğu memleketin tâbiyeti verilir.

Aileye istinad eden eski sitelerde tâbiyet, neseple intikal etmekte, feodalite devrinde ise toprak esası hüküm sürmekte idi. Malûm olduğu gibi, feodalite rejiminde, toprağın büyük bir ehemmiyeti vardır. Derebeylik rejimi her şeyi toprağa bağlayan bir rejimdir. (1)

Kan esası, modern devletlerde, eski rejime, feodaliteye karşı bir aksülamel olarak doğmuştur. Bu prensip, muhacerete müsaade eden memleketler tarafından kabul edilmektedir. Çünkü, devletin yabancı memleketlere dağılmış olan bir çok tebaasının kendisine bağlı kalmasında menfaati vardır.

Toprak esası, muhacir kabul eden memleketlerde daha ziyade revaçta olan bir esastır.

Halihazırda devletlerin tâbiyet hakkındaki kanun hükümlerine bir göz atacak olursak mevzuatı 4 grup etrafında toplamak mümkün olur.

1 — Yalnız kan esasını kabul eden devletler :

Almanya, Avusturya, Macaristan, Estonya, Norveç, Felemenk, İsviçre;

2 — Yalnız toprak esasını kabul eden devletler :

Arjantin, Bolivya, Ekvator, Guatamala, Nikaragua, Panama, Paraguay; Peru; Şili; Uruguvay; ve Venezeella.

3 — Doğum yerini esas olarak kabul etmekle beraber kan esasına da ehemmiyet veren devletler:

Birleşik Amerika devletleri, İngiltere,

4 — Kan esasını asıl olarak kabul etmekle beraber toprak esasına da ehemmiyet veren devletler :

Belçika, Fransa, İspanya, İsviçre, İtalya, Polonya,

(1) Paul de la pradelle, adı geçen makale (Nationalité dans la science sociale et dans le droit contemporain, p. 209)

1/Ocak/1929 tarihinde mer'iyete giren 28/Mayıs/1928 tarih ve 1312 sayılı Türk vatandaşlığı kanunu da bu devletler mevzuatı arasında zikredilebilir.

Bu izahattan sonra aslı tâbiyetin tayini dolayısıyla kabul edilen sistemlerden ne şekilde tâbiyetsizlik doğacağı kolayca anlaşılabilir. Şöyle ki:

a — Bir tâbiyete malik olan ve fakat bu tâbiyeti çocuklarına intikal edemiyen kimselerin çocukları vatansızdır. Bu hal toprak esasını tatbik eden memleketlerde doğan çocuklar hakkında sık sık vukua gelir.

Almanyada Arjantinli bir babadan olan çocuk tâbiyetsiz olacaktır. Çünkü bu çocuk, Arjantin tâbiyetinde sayılamıyacaktır. Zira, yabancı bir memlekette doğmuştur. Alman tâbiyetinde de addedilemeyecektir. Çünkü, bu memlekette kan esasını kabul edilmektedir.

b — Münhasıran kan esasını tatbik edilen memleketlerde vatansız olan ana babadan doğan çocuklar, doğum yeri veya tâbiyeti belli olmıyan ana babadan olan çocuklar.

II — Evlenmenin tâbiyete tesiri bakımından kabul edilen sistemler dolayısıyla doğan vatansızlık:

Evlenen kadının tâbiyeti hakkında, doktrinde birlik olmadığı gibi devletler mevzuatında da muhtelif sistemler kabul edilmiştir. Bu muhtelif sistemlerin mevcudiyeti dolayısıyla vatansızlık doğabilir.

Evlenmenin tâbiyete tesir edip etmeyeceği hakkında iki tez vardır.

Bu tezlerden biri, klasik tezdır ki ailede tabiiyet birliği esasını kabul eder.

Diğeri modern tezdır ki, kadının tâbiyetinin bağımsızlığı esasını kabul eylemektedir.

Klasik tez, he rşeyden önce kocanın otoritesine tâbi olan kadının ehliyetsizliğine dair olan fikirden mülhem olmaktadır. Buna göre, ailede tabiiyet birliği prensibi kocanın hâkimiyeti esasına istinad etmektedir. Bu tez, ailede tabiiyet birliğini, karının ehliyetsizliği meselesinden başka, daha önemli bir delil saydığı ailenin menfaati esasına da istinad ettirmektedir.

Klasik teze iştirak edenlerin noktai nazarına göre, modern tezin bir takım mahzurları vardır ve b umahzurlar dolayısıyla kabulü imkânsızdır.

Siyasî ve millî bakımlardan, bilhassa harp zamanında, tebaa ile evlenen yabancı kadınların, yabancı, belki de düşman devlet hâkimiyetine bağlı kalabilmeleri devlet için arzu edilir bir şey olmadığı gibi evlilik birliğinde,

tâbiyet ikiliği, aile içinde bir çok ihtilâfların doğumuna sebep olmaktan geri kalmaz. Karı koca arasında mevcut hukukî münasebetleri, evlenmenin hükmü ve neticelerini ve ortadan kalkmasını, velâyet hakkının kullanılmasını hangi kanunun tayin ve idare edeceği meselesi çok önemli ve halli zor ihtilâfların ortaya çıkmasına sebep olur. Modern tez ise, kadınların hemen her yerde ehliyesiz olmaktan kurtulduklarını ve bugünkü cemiyette erkeklerine eşit bir yer almış olduklarını ve binaenaleyh kadının tâbiyet bakımından kocasına bir gayri reşit gibi bağlı kalmasının anlaşılır bir şey olmadığını ifade etmektedir.

Feminizm alanında varılan önemli sonuçlar ve bir çok memleketlerde kadının siyasî haklar elde etmiş olması, kadına tâbiyet iktisap etmek hususunda büyük bir muhtariyet verilmesi neticesini doğurmuştur. Oldukça taraftar bulmakla beraber modern tezin henüz genel olarak kabul edilmiş olduğu söylenemez.

Devletlerin bugünkü hukuk mevzuatları gözden geçirilecek olursa evlenmenin tâbiyete tesiri hakkında kabul edilen sistemler şu şekilde tasnif ve hulâsa olunabilir:

A — Kadının kocasının tâbiyetini iktisabı,

1 — Otomatik iktisabı kabul eden devletler : Afganistan, Almanya, Arnavutluk, Bolivya, Çekoslovakya, Danimarka, San Diminiko, Finlandiya, Hayti; Hunduras, İngiltere, İran, Irak, İsveç, İsviçre, İtalya; Japonya; Kanada; Kostarika, Lihtenştayn, Macaristan, Mısır, Monako, Nikaragua, Norveç; Peru; Polonya, Portekiz, Siyam, Venezuela, Yunanistan,

2 — İktisabı şartla kabul eden devletler :

a — Kadının bir beyanname imza etmesi şartıyla : İspanya,

b — Kadının, kocasının tâbiyetini reddetmemesi şartıyla: Belçika, Ekvator, Hollanda, Küba, Romanya, Yugoslavya;

c — Kadının istidada bulunması şartıyla: Bulgaristan, Filistin, Fransa, Guatamala, Lüksemburg,

d — Kadının aslî tâbiyetini kaybetmesi şartıyla kabul eden devletler: Çin,

e — Kadının, kocasının memleketinde ikamet şartıyla kabul eden devletler: Meksika, Salvador,

B — İktisabı kabul etmeyen devletler: Amerika Birleşik Devletleri, Arjantin, Brezilya, Kolombiya, Panama, Paraguvay, Rusya, Şili; Uruguvay;

C — Kadının aslı tâbiyetini kaybetmesi;

1 — Otomatik kaybı kabul eden devletler: Afganistan, Almanya, Finlandiya, Irak, Haiti, Honduras, Lihtenştayn, Macaristan, Peru,

2 — Kaybı şartla kabul eden devletler:

a — Kadının, kocasının tâbiyetini iktisap etmesi şartıyla kabul eden devletler : Belçika, Danimarka, Felemenk, İran, İsveç, İsviçre, İtalya; Japonya; Kanada; Kostarika; Lüksemburg, Mısır, Monako, Norveç, Nikaragua, Polonya, Portekiz; Romanya, Salvador, San Diminiko, Siyam, Venezuela, Yugoslavya;

b — Kadının aslı tâbiyetini reddetmesi veya kocasının tâbiyetini ihtiyar eylemesi şartıyla kabul eden devletler: Bulgaristan, Çin, Fransa, Guatemala, İspanya,

c — Kadının, aslı tâbiyetini ihtiyar etmemesi şartıyla kabul eden devletler: Romanya, Yugoslavya,

D — Kaybı kabul etmeyen devletler: Birleşik Amerika, Arjantin, Bolivya, Brezilya, Ekvator, Filistin, Kolombiya, Güba, Meksika, Panama; Paraguay; Rusya; Urugvay.

Türk vatandaşlığı kanununun 13 üncü maddesine göre, Türkle evlenen yabancı kadınlar Türk tâbiyetini almakta, yabancı ile evlenen Türk kadınları Türk vatandaşlığını muhafaza etmektedirler.

Şu izahat da gösteriyor ki, bazı devletler mevzuatında, kadının yabancı ile evlenmekle aslı tâbiyetini kaybederek kocasının tâbiyetini alacağı kabûl edildiği halde, diğer bazı devletler mevzuatında evlenmenin kadının tâbiyetine tesiri kabul edilmemektedir. Binaenaleyh, birinci sistemi kabul eden bir memlekete mensup olan bir kadın, ikinci sistemi kabul eden bir devlet tebaasıyla evlendiği takdirde vatansız olacaktır.

III — Telsikin hüküm ve neticeleri dolayısıyla doğan vatansızlık:

Devletlerin, telsikin «naturalisation» tevhit edeceği hüküm ve neticeler bakımından aynı esasları kabul etmedikleri görülmektedir.

Filhakika, bazı devletler mevzuatı, telsikin tamamen ferdî «individuel» ve diğer bazı devletlerin mevzuatı ise müşterek «collectif» hüküm ve neticeler doğuracağını kabul etmektedirler.

Telsikin kollektif neticeer tevhit etmesi keyfiyeti, birbirine sıkı sıkıya bağlı olan iki sebeple izah edilmektedir.

Bu sebeplerden birisi, ailede tâbiyet birliği prensibidir. Ana-baba ve reşid olmıyan çocukları ihtiva eden, aynı isim ve ikametgâha malik bulunan

ailenin bütün azası aynı tâbiyete de malik olmalıdır. Bu hâl suretinin, herbirinin içten arzusuna uygun olduğu, pratik avantaj arzlediği ve yalnız ailenin değil aynı zamanda devletlerin de menfaatlerini tatmin ettiği ifade edilmektedir. Bu müşterek tâbiyet, zarurî olarak aile reisi olan babanın tâbiyeti olmalıdır. Böylece roma hukukunun eski Potestas prensibi, ailede tâbiyet birliği prensibinin temelini teşkil eylemektedir.

Biz, evvelâ telsikin, kadının tâbiyetine ve sonra da reşid olmıyan çocukların tâbiyetine tesir edip etmeyeceği hususunda devletler mevzuatında kabul edilen sistemleri gözden geçireceğiz.

Bazı devletlerin kanunlarına göre, kocanın telsik suretiyle yeni bir tâbiyet iktisap etmesi kadının tabiiyetinin değişmesini mucip olduğu halde, diğer bazı devletler mevzuatlarına nazaran kocanın telsiki kadının tabiiyetinin değişmesini intaç eylememektedir. Bu hususta devletlerin kanunlarının hükümlerini şu suretle hülâsa etmek mümkündür :

A — Kocanın telsiki ile karının tabiiyetinin değişmeyeceğini kabul eden devletler :

1 — Mutlak olarak kadının tabiiyetinin değişeceğini kabul eden devletler : İngiltere, Hollanda, Danimarka, Çekoslovakya

2 — Kadının millî kanunu değişmeyi kabul ettiği takdirde kocanın telsikinın kadının tabiiyetine tesir edeceğini kabul eden devletler: Çin, Japonya

3 — Kadının kocasıyla birlikte ikamet ettiği takdirde değişmeği kabul eden devletler: İtalya, İsviçre, Norveç, İsveç

B — Kocanın telsikinın karının tabiiyetine tesir edemeyeceğini kabul eden devletler: Fransa, Belçika, Bulgaristan; Birleşik Amerika (1)

Türk vatandaşlığı kanununun 5 inci maddesinin son fıkrasında yalnız küçüklerden bahsedilmesine, kadınlar hakkında bir hüküm mevcut olmamasına göre kocanın telsiki kadının tabiiyetinde tebeddülü mucip olmaz.

Bazı devletler mevzuatının, kocanın telsikinın kadının tabiiyetine tesir edemeyeceğini kabul etmiş olması, diğer bazı devletler mevzuatında ise kocanın telsikinın kadının tabiiyetine tesirinin kabul edilmiş bulunması dolayısıyla şu şekilde vatansızlık doğar:

Telsikle, karının tabiiyetinin değişeceği esasına yer veren bir devlete mensup olan koca, bu prensibi kabul etmeyen bir devletin tabiiyetini telsik suretiyle aldığı takdirde karısı vatansız olur.

(1) Bu hususta Bk. Marc Ancel, adı geçen makale, s. 259 Not 1, a.

Ailenin telsikinin kollektif neticeler doğuracağına dair olan prensib, reşit olmıyan çocuklar hakkında devletlerin büyük bir ekseriyetinin mevzuatı tarafından kabul edilmiştir.

Türk vatandaşlığı kanunu, 5 inci maddesinin son fıkrasında küçüklerin babalarına veya dul analarına tebean Türk olurlar demesine göre reşit olmıyan çocuklar, mutlak olarak babalarının telsiki ile Türk vatandaşlığını iktisap edeceklerdir. Ananın telsikinin küçüklerin tabiiyetine tesir edebilmesi, yani çocukların analarına tebaan Türk olabilmeleri, analarının dul olması şartının tahakkukuna bağlıdır.

Bazı devletler mevzuatı ebeveynin telsikinin çocukların tabiiyetine tesir edebilmesini bir takım şartlarla kabul eylemektedir. Bu mevzuatı dört grup etrafında toplıyarak tetkik etmek mümkündür.

1 — Telkisinin, çocuğun tabiiyetine tesir edebilmesine, çocuğun yabancı bir memlekette oturmaması şartıyla kabul eden devletler: Mısır, Finlandiya, İtalya, Amerika Bireşik devletler.

2 — 18 yaşında küçük oldukları takdirde telsikin çocukların tabiiyetine tesir edeceğini kabul eden devletler: Estonya, Norveç, Rusya.

3 — Telsikin çocuğun tabiiyetine tesir edebilmesini bu hususun telsik vesikasında sarahaten beyan edilmesi şartıyla kabul eden devletler: Almanya, Norveç, İsviçre.

4 — Telsikin, çocuğun tabiiyetine tesirini, prensip itibarile, kabul eylemekle beraber, senni rüşde vasil olduğu zaman ona tabiiyetini reddetmek selâhiyetini veren devletler. Bulgaristan, İngiltere, Hollanda, İran, Romanya.

Adet itibarile pek mahdut olan birtakım devletler de telsikin çocuğun tabiiyetine müessir omıyacağını kabul etmektedirler. (1)

Şu izahata nazaran ana babanın telsikinin çocukların tabiiyetine tesirini kabul eden bir memleketeye mensup ana veya babanın bu tesiri kabul etmiyen bir devlet tabiiyetine geçmesi çocukların vatansız olmalarına sebebiyet verir.

IV — Evlât edinme dolayısıyla doğan vatansızlık.

Sun'î bir nesep rabatası yaratan evlat edinme, ancak müstesna bazı hallerde ve bazı kanunlarda tabiiyet değiştirmeye vesile olmaktadır.

Bazı devletlerin kanunları evlât edinmeyi evlatlığın tabiiyetinin değişmesi için sebep addetmekte ve evlatlığa evlat edinen şahsın tabiiyetini vermektedir. Japonya, Çin, Estonya ve Letonya'da vaziyet böyledir. Buna mukabil Fransız mevzuatında evlat edinme müessesesinin evlatlığın tabiiyetine tesir etmiyeceği hakkında sarahat mevcuttur. (2)

(1) Bu hususta Bk. Marc Ancei, adı geçen makale p. 256

(2) Loi française du 19 juin 1923 (yeni Fransız Medenî Kanunu madde 345 f. 2)

Diğer bazı kanunlarda bu hususta sarahata tesadüf edilmemekte ve bu sükût, evlat edinmenin evlatlığın tâbiyetine tesir etmeyeceği suretinde tefsir olunmaktadır (1).

Türk hukukunda da, bu esastan hareket ederek, evlâd edinmenin evlâtlığın tâbiyetine tesir etmeyeceği neticesine varmak mümkündür (2).

Evlâd edinmenin, evlâdlığın tâbiyetine tesir edeceğini kabul eden bir devlete mensup olan bir şahsın, tesir etmeyeceğini kabul eden bir devlet tebaası tarafından evlâd edinilmesi vatansızlık doğurur.

V — Tanıma dolayısıyla doğan vatansızlık:

Bazı memleketler mevzuatına göre çocuğun reşid olmadan tanınması tâbiyetinin değişmesini mucip olmaktadır. Çocuğun baba tarafından tanınması, Bulgaristan, Çin, Mısır, İtalya, Japonya ve Polonyada babasının tâbiyetini almasını intaç etmektedir. Halbuki diğer bazı mevzuata göre tanıma ile çocuğun tâbiyetinde bir değişiklik olmaz.

Vatandaşlık Kanunumuzun ikinci maddesini sarahatına nazaran evlilik haricinde Türk anadan doğan veya Türk babadan olan çocuk Türk vatandaşdır. Medenî Kanunumuzun 210 uncu maddesi mucibince gayri sahih nesbli çocuğun anası doğuran kadındır. Bu maddeden de anlaşılacağı gibi hukukî analık tabii analıkla taayyün etmekde, yani çocuğu anaya bağliyan bağ doğumla tahakkuk eylemektedir. Binaenaleyh, ana bakımından tâbiyeti tayini için ne nesebin tashihine, ne tanımaya ne de hâkimin hükmüne lüzum vardır.

Baba bakımından mesele incelenecek olursa görülür ki, çocuğun Türk babasının tâbiyetini alabilmesi için tanımağa, babalık hükmüne veya nesebin tashihine lüzum vardır.

Tanıma ile vatansızlık şu şekilde doğar: Tanımanın tabiiyete tesirini kabul eden bir devlet tâbiyetinde olan çocuğun, bu tesiri kabul eylemeyen bir devlete mensup bir şahıs tarafından tanınması vatansız olmasına sebebiyet verir.

VI — Nesebin tashihi dolayısıyla doğan vatansızlık:

Bazı memleketlerde nesebin tashihi müessesesi çocuğun tâbiyetinin değişmesini mucip olmaktadır: Belçika, Estonya, Fransa ve Lüksemburg'ta vazii-

(1) Marc Ancel, adı geçen makale, p. 227.

(2) Bk. Osman Fazıl Berki, Evlâd edinme ve bu müesseseden doğan kanun ihtilâfları (İstanbul Baro mecmuası 1942, sayı 11, s. 710)

yet böyledir. Diğer bazı memleketlerde ise nesebin tashihi, çocuğun tabiiyetinin değişmesini mucip olmaz.

Birinci sistemi kabul eden bir devlet tâbiyetinde olan çocuğun ikinci sistemi tatbik eyleyen bir memlekete mensup kimse tarafından nesebinin tashih edilmesi vatansız olması neticesini doğurur.

VII — Tâbiyetten iskat dolayısıyla doğan vatansızlık:

Daha evvel de işaret ettiğimiz veçhile, tâbiyet bahsinde, devletlerin istedikleri gibi hareket etmek imkânına malik olmalarına dair olan prensip doktrin, mahkeme içtihatları ve beynelmilel konferanslar tarafından teyid ve tasvip edilmiş, istikrar kazanmıştır.

Tâbiyetin bir âmme hukuku münasebeti olduğu fikri daimî allégeance esasından doğmaktadır. Allégeance, bir minnel, şükran borcudur ki müruru zamana uğramaz, iptal ve tadil edilemez.

Modern devletlerde daimî allégeance artık mevcut olmamakla beraber ortadan kalkmış olan bir müessesenin izi olarak tabiiyet hususunda devletler, iradelerinin üstünlüğünü muhafaza eylemektedirler. Devletler, dahili hakimiyet haklarını icrada kendilerine, bir ferdi, iradesi hilâfına haiz olduğu tabiiyetten mahrum etmek salâhiyetini tanımakta ve böylece tabiiyetten çıkarılan şahsın başka bir yerde filen veya hukukkan diğer bir devlete bağlanabilip bağlanamayacağı hususunu düşünmemektedirler.

Bu, her şahsın bir tabiiyete sahip olacağı hakkında genel olarak kabul edilen prensibe muhalif bir durum olmakla beraber bütün mevzuat tabiiyetten iskat müessesesini kabul etmiş bulunmaktadır.

Tabiiyetten iskat başlıca iki ayrı mülâhazaya dayanan sebepten ileri gelir:

Birisi, bir şahsın mensup olduğu devlete karşı ifa ile mükellef olduğu borçlarıyla yabancı bir devlette resmî bir vazife kabul etmesi arasındaki uygunsuzluk, ziddiyet bu iki şeyin içtima edememesi mülâhazasıdır.

İşte bu sebep dolayısıyla muhtelif devletler mevzuatı yabancı memleketlerde memuriyet vazifesi kabul eden tebaayı tabiiyette iskat eylemektedirler. Yalnız İsviçre bu hususta istisna teşkil etmektedir. Bu memlekette uygunsuzluk, ziddiyet dolayısıyla tabiiyetten iskat müessesesi kabul edilmiş değildir.

Bu sebebe dayanan iskat hemen bütün devletler tarafından kabul edilmiş olmakla beraber her yerde aynı şekilde cereyan etmez.

Avusturya gibi bazı memleketlerde ise tabiiyetin ziyat, hükûmetin emrine tabi tutulmuştur.

Paraguvay, Uruguvay, San salvador tabiiyetin ziyaini müsaade alma- ma takdirinde kabul eylemektedirler.

Diğeri, suç mülâhazasından çıkan sebebe müstenit iskattır ki birinci dün- ya savaşından sonra vatansızlık daha ziyade bu sebepten doğmaktadır.

Suç mülâhazasına dayanan iskat, tebaanın mensup olduğu devlete kar- şı suçluluğu esasına istinat eder. Böylece, tabiiyetten iskati mucip fiiller işle- yen ve fakat başka bir devlet tabiiyetini kitısap edemiyen şahıslar vatansız olacaklardır.

VIII — Tabiiyetten çıkma dolayısıyla doğan vatansızlık:

Tabiiyetin fark vasfı rejimde allégeance idi: Semel civis semper ci- vis.

Tabiiyet bahsinde modern hukukun karakteristiği ferdin haiz olduğu tabiiyeti bırakabilmesi serbestisidir. Bu yeni hareket, ilk defa 27 temmuz 1862 de Birleşik Amerika'da kendini göstermiştir. Filhakika, bu tarihte kongre ta- biiyetten çıkmanın tabii bir hak olduğunu ve hakkın ferde ait bulunduğunu bundan başka, hayat, hürriyet haklarının tesir ve nüfuzu için lüzumlu oldu- ğunu ilân ediyordu.

Bu beyanname 2 mart 1907 de bir metinle kanuniyet kazandı ve bun- dan sonra Arjantin ve Avrupa devletlerine geçti. Hali hazırda bütün dev- letler mevzuatı tabiiyetten çıkmayı ferdin tabii bir hakkı olarak kabul etmek- tedir. Bununla beraber, modern mevzuat daimi allégeance'in bir izi olmak üzere tabiiyetin, jus cogensa'in tesir ve nüfuzunu kaybetmediği âmme huku- ku bağından ibaret olduğunu kabul eylemektedir.

Bu sahada bugünkü hukukun ifadesi şudur: modern devlet, artık daimi allégeance sistemini kabul etmemekte fakat tebaanın hangi şartlar dahilinde tabiiyetini kaybetmek için iradesini müessir bir şekilde izhar edebileceği- ni tayin etmek hükümlerine dayanmaktadır.

Sarih irade beyanı suretiyle tabiiyetin kaybı «permis d'expatriation» ta- biiyetten çıkma müsaadesini kabul eden devletler mevzuatında mevcuttur.

Permis d'expatriation harpten evvel birçok kanunlar tarafından kabul edilmişti ki vatansızlığın kaynaklarından biridir.

Tabiiyetin zimni irade izharı suretiyle kaybı, yabancı memleketlerde temadi eden ikametın vatandaşlık hakkını kaybettireceğine dair olan pren- sibi kabul eden mevzuatda görülür. Fransa'da evvelce mevcut olan bu usul 26 Haziran 1889 tarihli kanunla ilga edilmiştir.

Bugün bazı memleketler vardır ki yabancı memleketlerde temadi eden ikameti alâkalı şahısların muhtemel iradesine müstenit bir tabiiyet kaybı için sebep addetmektedir.

§ 2 — Vatansızlığın çeşitleri

Vatansızlığı muhtelif bakımlardan kısımlara ayırabiliriz:

Vatansızlık bir bakımdan:

1 — İradî vatansızlık

2 — Gayri iradi vatansızlık

diye iki kısma ayrılır.

1 — İradî vatansızlık. İradî vatansızlık «h. volontaire» şahısların kendi irade ve ihtiyarları neticesinde husule gelen vatansızlıktır.

Bu kategoriye misal olma küzere şunlar gösterilebilir:

a — Müsaade ile tabiiyetlerini terkedener,

b — Yabancı memleketlerde uzun bir zaman oturmak suretiyle tabiiyetlerini kaybedener,

c — Yeni bir tabiiyet iktisap etmeksizin tabiiyetten iskatı mucip fiiller işleyenler;

2 — Gayri iradî vatansızlık: gayri iradî vatansızlık «h. involontaire» şahısların irade ve ihtiyarları haricinde herhangi bir sebeple ortaya çıkan durumdur.

Vatansızlık diğer bir bakımdan :

1 — Ferdî vatansızlık

2 — Kollektif vatansızlık

diye ikiye ayrılır.

1 — Ferdî vatansızlık: ferdî vatansızlık «h. individuel» muayyen bir fert hakkında bahis konusu olan vatansızlıktır ki ferde taalluk eden hâdiselerden çıkar.

2 — Kollektif vatansızlık «h. en masse» topluluğa taalluk eden hâdiselerden doğar.

Kollektif vatansızlık, umumiyetle arazi terki ve ilhaki, ihtilaller dolayısıyla ortaya çıkar. Bu nevi tabiiyetsizliğe 1914 - 1918 birinci dünya savaşından sonra sık sık tesadüf olunmuştur.

İkinci Bölüm

Vatansızların hukukî durumları

Vatansızların hukukî durumu termi ile onların istifade ettikleri hakları kasdetmek istiyoruz.

İleride görüleceği üzere, devletlerin büyük bir kısmında mevzuat vatansızların hukukî durumu hakkında hiçbir hüküm ihtiva eylememektedir. Bu itibarla, bunların hukukî durumlarını tayin, doktrine ve mahkeme içtihatlarına teretüüp etmektedir.

§ 1 — Vatansızların hukukî durumu
hakkındaki doktrin

Fransız doktrininde vatansızların hukukî durumu hakkında dört nazariye mevcuttur:

1 — Bir nazariyeye göre vatansızlara, ülkesinde buldukları devlet tebaasının haiz oldukları bütün hakları bahşetmek lâzımdır. Bu nazariyeye taraftar olanlar derler ki: «devletin, bunlardan mütakabil borçlar ifa etmelerini istiyebilmesi için bu hakların kendilerine tanınmasında menfaati vardır. Bu suretle hiç olmazsa, bir memlekette bulunan tabiiyetsizler kalkmış olur.

Bu nazariye birtakım noktalardan tenkid edilmiştir.

Şöyle ki :

1 — Nazariye, tabiiyet kanununun vazetmiş olduğu prensibe aykırıdır. Çünkü, tabiiyet hakkındaki 10 ağustos 1927 tarihli kanuna göre, bir şahıs ya doğum itibariyle veya fransız tabiiyetini sonradan iktisap etmekle (evlenme tetsik ilh.) fransız olabilir. Bir yerde ikamet etmek fransız tabiiyetinin iktisabı vasıtaları arasında mevcut değildir. İkamet fiili, tabiiyet izafe etmez. Binaenaleyh Fransa'da ikame etmekte olan bir tabiiyetsiz fransız vatandaşı olmaz.

2 — Bir devlet tebaası bütün siyasî ve hususî haklardan istifade eder. Halbuki tabiiyetsizleri, vatandaş sayan nazariyeye taraftar olanlar, onlara siyasî ve bir kısım medenî hakların tanınmasını kabul etmemektedirler.

3 — Bir fransız yabancı bir memlekette ikamet etse dahî gene fransızlığını muhafaza eder. Vatansız ise fransız arazisini terkeder etmez bu nazariyeye göre artık fransız kanunlarına tabi olmaktan çıkmaktadır.

Bu nazariye hiçbir mevzuat tarafından kabul edilmemiştir. Sovyet Rusya müstesna.

Filhakika, Sovyet tabiiyet kanununun 3 üncü maddesine göre Sovyet Rusya arazisinde bulunan her fert, yabancı olduğunu isbat edinceye kadar Sovyet vatandaşı addolunur. 8, ikinci kânun - 1284 tarihli tabiiyeti osmaniye kanunnamesi de buna benzer bir hüküm ihtiva etmekte idi. Bu kanunun bir maddesine göre: «memaliki mahrusai padişahide ikamet eden her bir şahıs tebai devleti aliyyeden madut olup hakkında devleti aliyye tabii muamelesi icra olunur. Eğer kendisi tebai ecnebiyeden ise tabiiyetini usulen isnat etmesi lâzımgelir.»

II — Diğer bir nazariye, vatansızları bütün haklardan mahrum etmektedir: bu nazariyeye göre, fransız tabiiyetinde olmıyan bir ferdin medenî haklardan istifadesi mütekabiliyet esasına müstenit muahedelere tabi tutulmuştur. Vatansızlar hükmüne istina tedemzler. Binaenaleyh, fransız topraklarında medenî haklardan istifade etmek salâhiyetini haiz değildirler.

Bu nazariye tamamıyla terkedilmiştir. Çünkü hiçbir kanun dermeyan edemiyen ve hiçbir kanunla idare edilemiyen, kanun harici bir fert tasavvur olunamaz.

III — Başka bir nazariyeye göre tabiiyetsizler, yabancılarla vatandaşların hukukî durumları arasında mutavassıt bir durumda bulunmaktadırlar. Dönmek fikrinde olmadan Fransa'da yerleşmiş olan bir yabancı yalnız bir kısım medenî haklardan istifade edebilmelidir. Bunun içindir ki vasıflarının ve halinin tanzimi için tamamen şahsî hakları haizdirler.

VI — Nihayet - diğer bir nazariye, vatansızı hususî bir mahiyet gösteren yabancı olarak kabul eylemektedir. Bu nazariyeye göre yabancı tabiri, geniş mânada fransız tabiiyetinde olmıyan bir ferdi ifade eder. Dar mânada yabancı, fransız tabiiyetinde olmıyan ve fakat bir devlete mensup olan bir ferttir.

Vatansızlar, birinci tabirin ifade ettiği mânada yabancıdırlar. Onlar dar manada yabancı addetmek mümkün değildir. Zira hiçbir devlete mensup değildirler.

Vatansızların bu hususî durumlarından, hukukî vaziyetlerini idare eden prensip çıkmaktadır.

Vatansızların tabiiyetleri yoktur. Şuhalde, beynelmîtel muahedeier tarafından himaye edilemez. Münhasıran muayyen bir devlete mensup olan şahıslara müteallik kanunî ve mukavelevî hükümler tabiiyetsizlere tatbik edilememek icap eder. Fikrimizce tabiiyetsizlerin hukukî durumları hakkında ileri sürülen nazariyelerden en mülayimi sonuncu nazariyedir.

2 — Vatansızların istifade ettikleri

ve etmedikleri haklar

Vatansızların hangi haklardan istifade edecekleri, hangilerinden edemeyecekleri hususunu inceleyebilmek için yabancılar hukuku bahsinde yapılması mutad olan ayırmayı burada yapmak zorundayız.

Yabancıların istifade edip edemedikleri bakımdan haklar üç kısma ayrılarak tetkik edilmektedir:

1 — Âmme hakarı

2 — Hususî haklar

3 — Siyasî haklar

1 — Âmme hakları : âmme hakları «droits publics» bir şahsın insan olmak haysiyetiyle haiz olduğu hürriyetlerdir.

Yabancılar da insan olmak itibarıyla bu haklardan istifade ettiklerine göre tabiiyetsizlerin de bu haklardan istifade etmeleri icap eder. Bu itibarla; vatansızların da hukukî şahsiyetleri teminat altına alınmıştır. Bunlar da buldukları memleketlerde dolaşmak, bir yerde ikamet etmek salâhiyetine maliktirler. Ceza hukuku sahasında, vatansızlar da yabancılar gibi yerlilerin haiz oldukları himayeye mazhardırlar. Din hürriyetinden, mesken masuniyetinden ve şahsî hürriyetlerden istifade etmek hakkını haizdirler.

Tabiiyetsizler, ülkesinde buldukları devlet tarafından tard ve teb'it edilebileceğinden devlet, komşu devletlerden hiçbir tabiiyetsizi kabul etmese dahi tard hakkını daima muhafaza eder. Bununla beraber, bu gibi hallerde tard imkânsız hale gelebilir. Bazı müellifler, devletlerin tabiiyetsiz olan eski tebealarını ülkelerine kabul etmek mecburiyetinde oldukları fikrini haklı olarak ileri sürmektedirler.

Bir çok memleketlerde, vatansızlar, adli müzaharetten istifade edemezler. Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun 465 inci maddesinde «kendisi ile ailesini maiyetçe ehemmiyetli zarurete düşürmeksizin masarifi lâzımayı kısmen veya tamamen ifadan âciz olan kimselerce müessesatı hayriye, iddia ve müdafaalarında veya icraya ve ihtiyatî tedbirlere müracaatlarında haklı olduklarına dair delil gösterirlerse müzahareti adliyyeye nail olabilirler. Ecnabilerin müzahareti adliyyeye nail olabilmeleri muamelei mütekabilenin cari olduğunun ispat edilmesine mütevakkıfır.» denilmesine ve tabiiyetsizler hiçbir devlete mensup olmadıklarına göre vatansızların Türkiye'de müzahareti adliyyeden istifade edemeyecekleri neticesine varılmak lâzımgelir.

Adli müzaheret müessesesi, zaruret dolayısıyla vazedilmiş bulunması ve tabiiyetsizlerin muamelesi müteakibi ile bundan istifadeleri mümkün olmaması itibarile bu bahiste yerlilerle bunlar arasında bir fark gözetmemek bize daha mülayim gelmektedir. Nitekim İtalya'da yerli olsun yabancı olsun herkes adli müzaheretten istifade eder.

Tabiiyetsizler, buldukları memlekette dâva ikame etmek hakkına maliktirler. Dâva ikamesi hususunda tebeanın menfaatları gözönünde tutularak vazedilmiş olan takyitler onlar hakkında da bahis mevzuudur. Şu hale göre, yabancıların hukuk ve vazaifi hakkındaki kanunun 3 üncü maddesinde hükme bağlanan kefalet veya teminat akçesi (cautio iudicatum solvi) bunlar tarafından da verilmek lâzımdır. Binaenaleyh, bir Türk aleyhine dâva ikame veya dâvaya müdahale eden bir vatansız Türkiye'de miktarı kâfi emlak bulunmadığı takdirde teminat göstermekle mükelleftir.

Mütekabil muamele esasına müsteniden bunlar hakkında teminat mükellefiyetinin ortadan kalkamayacağını söylemeğe hacet yoktur.

Vatansızlar da yabancılar gibi vergi vermekle mükelleftirler.

II — Hususî haklar: hususî haklar «droits privés» insanların birbirleriyle olan münasebetlerinde kullandıkları haklardır.

Hususî hakları iki kısma ayırmak lâzımdır:

A — Asgarî olarak tanınmış olan, yani tabii mahiyet arzeden Hususî haklar :

B — Asgarî had haricinde kalan hususî haklar;

A — Asgarî had olarak tanınmış olan haklar: bu haklar tabii mahiyette olan hususî haklardır. Bu asgarî haddin ihtiva ettiği haklar şunlardır: evlenme, boşanma, neseb, velâyet, alış verişte bulunmak, tevarüs ilh. Bu haklar yerliler gibi vatansızlara da tanınmak lâzımdır.

B — Asgarî had haricinde kalan hususî haklar: asgarî hususî haklar haricinde kalan hususî haklardan vatansızların istifade edemeyecekleri hususu ehemmiyetlidir. Bu hususî haklardan olup ta yalnız tebaaya hasredilmiş bulunanlardan yabancılar gibi vatansızların da istifade etmeleri lâzımdır. Köy Kanununun 26 ıncı maddesi mucibince ancak Türk tebaası köylerde gayri menkul edinebileceklerinden, yabancıların ve tabiiyetsizlerin köylerde gayri menkul edinmelerine imkân yoktur.

Bazı hususî hakları, kanunî veya fiilî, adli veya siyasi muamele esasına istinaden tanıyan devletler ülkesinde bulunan vatansızların bu hususî haklardan istifade edebilmeleri imkânından bahsedilemez.

III — Siyasî haklar: siyasî haklar «droits politiques» fertlerin vatan evladı olmak itibarile devlet idaresine iştiraklerini tazammun eden haklardır. Bu haklar, intihap etmek, intihap olunmak, memur olmak, haklarıdır. Prensip itibarile, yabancılar bu haklardan istifade edemez, ancak tebea siyasî haklardan istifade edebilir. Nitekim 1330 tarihli yabancıların hukuk ve vazifeleri hakkındaki muvakkat Kanunun birinci maddesi şu hükmü sevk etmektedir: «Türkiye'de bulunan yabancılar Kanunu Esasî ile sair kanunların Türklere bahşettiği siyasî ve beledî haklardan istifade edemezler.» Muvakkat kanunun bu maddesi siyasî haklardan yabancıların istifade edemeyecekleri hususunda kabul edilen hükmü teyit etmiş bulunmaktadır. Vatansızlar hakkında da aynı hüküm caridir.

Üçüncü Bölüm

§ 1 — Vatansızlara tatbik edilecek kanun hakkında sistemler

Vatansızlar tabiiyete malik olmıyan kimseler olduğuna göre, kanunlar ihtilâfinin halli için Millî Kanunun «lex partiae» uygulanması icap eden hallerde bunların hangi kanuna tabi olacakları meselesi, üzerinde önemle durulmaya değer bir mevzudur.

Tabiiyetsizlere tatbik edilmesi gereken kanun hakkında 4 sistem mevcuttur.

- 1 — En son millî kanunun tatbiki sistemi
- 2 — İkametgâh kanunun tatbiki sistemi
- 3 — Hâkimin kanunun tatbiki sistemi
- 4 — Doğum yeri kanunun tatbiki sistemi

1 — En son millî kanunun tatbiki sistemi: bu sistem alman medenî kanununa methal kanunun 29 uncu maddesinin kabul ettiği sistemdir. Zikri geçen maddeye göre, millî kanunun tatbiki icap eden hallerde, tabiiyeti olmıyan ahıslara her eyden evvel en son olarak mensup olduğu devlet kanunun uygulanması lâzımdır. Eğer şahıs hiçbir zaman bir devlete mensup olmamış ise ikametgâhları, olmadığı takdirde buldukları yer kanunu uygulanır.

Alman müellifleri, alman devletler hususî hukukunun kabul ettiği bu sistemi tenkid etmişlerdir.

Gerçekten, Zitelmann «mevcut olmıyan millî kanun tabiiyetsizlere tatbiki edilemez. Çünkü bunları devlete bağıyan bağ çözülmüştür» diyor. Frankes-

tein «bu evvelce başka başka tabiiyette olan vatansız karı kocayı muhtelif kanunlara tabi kılmak olur ki mantiki değildir. Bundan başka, bu sistem ancak evvelce bir tabiiyete malik bulunan tabiiyetsizlere tatbik edilebilir. Tabiiyetsiz olarak doğmuş olanlara taalluku yoktur» demektedir. Gene bu hukukçuya göre, ihmal yüzünden tabiiyetlerini kaybeden şahıslarla, tabiiyetlerini kendi arzularıyla kaybeden şahıslar arasında bir tefrik yapmak lâzımdır. Birinci halde, eski millî kanunu vatansızların ahkâmı şahsiyetini idare etmekte devam eder. İkinci halde, vatansız, millî kanununa inkiyat etmek istemediğinden, ahkâmı şahsiyesine ikametgâhî kanunu «lex domicilii» tatbik edilmek lâzımdır.

2 — İkametgâh kanununun tatbiki sistemi: Fransada hâkim olan doktrin, tabiiyetsizlere ikametgâh kanununun tatbik edilmesi merkezindedir. Bu noktaya nazara taraftar olanlara göre fert, devlete, ya tabiiyet veya ikametgâh bağı ile bağlıdır. Tabiiyet bağı daha kuvvetli olan bir bağıdır. Binaenaleyh, bu bağ tefevvük etmelidir. Ancak, ferdin tabiiyeti yoksa ikametgâhî kanunu nazarı itibare alınır. 1

Tabiiyetsizlere ikametgâh kanunlarının tatbiki hakkındaki fikre Devletler Hukuku Enstitüsü 1890 tarihinde Oksfurt içtimaında ilihak etmiş bulunmaktadır. Bu sistem halen birçok kanunlar ve muahedeler tarafından kabul edilmektedir.

Kanunlara misal olmak üzere şunları gösterebiliriz: 1898 tarihli Japon kanunu (madde 27); 1918 tarihli Çin kanunu (madde 31); Brezilya medeni kanunu (madde 9); Lichtenstein medeni kanunu (madde 31); 1894 tarihli evlenme hakkındaki macar kanunu; 1891 tarihli İsviçre federal kanunu (madde 7); 1941 tarihli Yunan medeni kanunu (madde 30) 1926 tarihli Polonya kanunu (madde 1). 2

1928 tarihinde toplanan VI la Haye konferansı, tabiiyetsizlere tatbik edilecek olan mevzuat meselesi ile meşgul olmuştur. Konferans, evvelce akdedilmiş olan ve aile statüsüne taalluk eden muhtelif beynelmîtal mukavelelere, bu mukavelelerde millî kanununun tatbiki ön görülen hallerde, vatansızlara ikamet ettikleri yer kanununun olmadığı takdirde evlendikleri zaman oturdukları yer kanununun tatbik edileceğini gösteren bir madde ilâvesini teklif et-

(1) Audinet les heimatlos et leur condition juridique, adı geçen makale p. 558; Arminjon, adı geçen eser, t. II, No. 16; Valéry, adı geçen eser, p. 325; Niboyet, adı geçen eser, 2 édition, p. 706 No. 590; Lainé, adı geçen eser, p. 57; Despagnet, adı geçen eser, 5 édition p. 374.

(2) Fransız ve Belçika mahkemeleri de bu sistemi tatbik etmektedir.

miştir. Bu konferansta tayini daha kolay olan oturulan yer mefhumu memleketten memleketeye değişen ikamegâh mefhumuna tercih edilmiştir.

Vi La Haye konferansı bu maddenin, şu La Haye mukavelelerine ilâvesini teklif etmiştir: 12 Haziran 1902 tarihli evlenme hakkındaki mukavele, 17 temmuz 1905 tarihli karı kocanın şahsî ve malî münasebetlerine dair mukavele 12 haziran 1902 tarihli vaseyete dair mukavele ve nihayet 17 temmuz 1905 tarihli hacır hakkındaki mukavele.

3 — Hâkimin kanunun tatbiki şıstemi: bazı kanunlar tabiiyetsizlere hâkimin kanunun tatbikini kabul etmektedirler.

Makarov, ekseriya, hâkimin kanunu, arızî olduğundan, millî kanun yerine kaim olamayacağı ve binaenaleyh bu sistemin doğru bir sistem olmadığını haklı olarak ifade etmektedir. 1

Bu sistem Kongo'da, Fas'ın fransız ve ispanyol mintakalarında uygulanmaktadır .

4 — Doğum yeri kanunun tatbiki sistemi: bu sistem Vindry tarafından ileri sürülmektedir. Bu müellife göre, tabiiyetsizlere doğdukları memleket kanununun uygulanması, statülerinin değişmemesini temin eder. Halbuki, hâkim olan nazariye tesiri altında vatansızların yer değiştirilmesiyle statüleri de tahavvül edecektir. 2

§ 2 — Türk hukukunda vatansızlara tatbi kedilecek kanun

Türk devletler hususî hukuku hükümlerini ihtiva eden, yabancıların hukuk ve vazifeleri hakkındaki muvakkat kanun, hangi meselelerin yabancıların millî kanununa tabi olduğunu tasrih etmekte, tabiiyetsizlere tatbik edilecek kanun hakkında hiçbir sarahatı ihtiva eylememektedir. Yargıtayın bu meseleye dair bir içtihadına henüz tesadüf etmiş değiliz. Devletler hususî hukuku ile işğal eden Türk hukukcuları ahkâmı şahsiye noktasından muayyen bir mahalle bağlı olması iktiza eden vatansızları hakkında ikamegâh rabitası ile merbut buldukları mahallin nazarı itibare alınması icap ettiğine kanidirer. Bu suretle Türk müellifleri, devletler hususî hukukunda umumiyetle kabul edilen noktai nazara iltihak etmiş oluyorlar ki bize de en mülayim gelen fikir budur. 3

(1) Makarov, adı geçen eser, s. 161

(2) Vindry, adı geçen eser, s. 76

(3) Abdülhak Kemal Yörük, adı geçen kitap IV, s. 30; Suphi Nuri İleri, adı geçen eser, s. 22, Nusret Metya, adı geçen eser, s. 11

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Vatansızlığa karşı alınacak tedbirler

Tabiiyetsizlikten doğabilecek olan mahzurları üç zümrede incelemek mümkün olduğuna evvelce de işaret etmiştik.

Bu mahzurlardan biri, vatansızların medenî hukuk münasebetlerinin gayri müstakar olmasıdır ki bu, onlara ikamet ettikleri yer kanununu tatbik etmek suretiyle ortadan kaldırılabilir.

İkincisi, askerlik mükellefiyetinin müsavi şekilde tatbikine mâni teşkil etmektedir ki, bu da, onları, askerlik hizmeti bakımından ikamet etmekte oldukları memleket kanununa tabi kılmak suretiyle bertaraf edilebilir.

Üçüncüsü ise, siyasî himayeden mahrumiyettir ki bu da tabiiyetsizlere telsik imkânı bahşetmek veya ikamet ettikleri yahut da doğdukları memleket tabiiyetini vermekle vatansızlığı kaldırmak suretiyle bertaraf edilebilir.

Bir asra yakın bir zamandanberi birçok memleketlerde ya doğrudan doğruya vatansızlığı veya mahzurlarını bertaraf etmek için büyük gayretler sarfedilmiş ve bu maksatla tabiiyetsizlerin buldukları memleketlerde kanunlar yapılmış, beynelmilel mukaveleler akdedilmiştir. Bundan istihraç edileceği gibi bu sahada alınması gereken tedbirler için tevessül olunan çareler iki gurup etrafında toplanmak suretiyle mütalâa olunabilir.

§ 1 — Kanunlar

Tabiiyetsizliğe karşı ilk defa savaş açan devletlerden biri İsviçredir. 3 birinci kânun 1850 tarihli kanun, radikal bir tedbir olmak üzere, kantonları arazilerinde ikamet eden vatansızları tebeaları arasına almağa mecbur tutmuştur. Vatansızlığın ehemmiyetini gözönünde tutan 1874 tarihli anayasa 68 inci maddesi ile vatansızları tebaa arasına almağı ve yeniden doğacak vatansızlık hallerine mâni olmağı istihdaf eden tedbirlerin federal kanunla tanzim edilmesi lâzımgeldiği hakkında hüküm sevkeylemektedir.

25 haziran 1903 tarihli kanunla ortadan kaldırılan 3 temmuz 1876 tarihli kanun İsviçre tabiiyetini terkede bilmek için başka bir tabiiyet alınmasını şart kılmaktadır.

7 Şubat 1851 tarihli Fransız kanunu, Fransa'da doğan ana babanın Fransa'da doğan çocuklarını Fransız addedmiş ve bunlara, senni rüşte vardıkları zaman Fransız tabiiyetini ret salâhiyeti tanımıştır. 16 birinci kânun tarih-

li kanun bu çocuklara ret şartı olmak üzere, aslı tabiiyetlerini muhafaza ettiklerini ispat mükellefiyeti tahmil eylemiştir. 22 haziran 1893 tarihli kanun ancak Fransa'da doğan anadan Fransa'da doğan çocukların bu ret hakkını kullanma salâhiyeti vermiştir. 26 haziran 1889 tarihli kanun Fransa'da doğan yabancı çocuklara Fransız tabiiyeti vermektedir. Bu çocuklar, rüşd yaşına vardıkları ânı takip eden bir sene içerisinde aslı tabiiyetlerini muhafaza etmiş olmak şartıyla Fransız tabiiyetini reddetmek salâhiyetini haizdirler. 1

Almanya'da da tabiiyetsizliğe mâni olmak için birçok tedbirler ittihaz edilmiştir. Çünkü, 1870 tarihli kanunun hükümleri dolayısıyla tabiiyetsiz kalmış sabık Alman tebeasının miktarı fazla idi. 22 temmuz 1919 tarihli kanun, yabancı memlekette 10 sene oturmak suretiyle tabiiyetini kaybetmiş ve vatansız olan sabık Alman ikamet etmekte olduğu Almanya'da telsik talep etmek hakkını tanımıştır. Bundan başka 1913 tarihli kanun Almanyada askerlik vazifesini ifa etmiş olan tabiiyetsizlerin telsik edilmesine müsaade ediyordu.

28 Mayıs 1928 tarih ve 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu tabiiyetsizliğin önüne geçecek mahiyette hükümler ihtiva eylemektedir. Adı geçen kanunun 3 üncü maddesinin A ve B bentlerinde, Türkiyede doğup da anası babası belli olmıyan, anası babası veya bunlardan birisi vatansız olan çocukları Türk vatandaşı addetmektedir.

§ 2 — Muahedeler

15 Haziran 1851 tarihli Gotha mukavelesi: bu mukavele ile cermen federasyonuna dahil olan devletler, tabiiyetsiz, olan yeni ve eski tebaalarını kabul etmeği, orada doğan veya orada muayyen bir zaman ikamet etmiş olup da tabiiyetleri belli olmıyan şahısları telsik suretiyle tabiiyete almağı tahhüt eylemektedirler.

Almanya vatansız olan sabık tebaalarının vatana iadesi için devletlerle birtakım mukaveleler akdetmiştir. Bu mukaveleler şunlardır: İtalya ile (8 ağustos 1837), Danimarka ile (birinci kânun 1873), Avusturya - Macaristan ile (2 eylül 1875), Belçika ile (7 temmuz 1877), Rusya ile (29 ikinci kânun 1875), Felemenk ile (17 birinci kânun 1904), İsviçre ile (23 ikinci teşrin).

Bu saydığımız mukavelelerin ekserisi, tabiiyetsiz olan şahıslara taalluk etmekte, bunların tabiiyetsiz olarak doğan çocukları hakkında hiçbir hüküm ihtiva eylememektedir. Şunu da unutmamak icap eder ki Almanya'nın müttefik devletlerle akdetmiş olduğu mukaveleler Versay muahedesinin 282 nci maddesi mucibince hükümden sakit olmuştur.

(1) Daha fazla tafsilât için Bk. Trachtenberg, adı geçen makale, s. 570

ruhsatnameyi alan bir kimsenin bilâhara tabiiyetini iktisap ettiği devlet o ferdin tabiiyetinde bulunduğu evvelki devlete keyfiyeti bildirmekle mükelleftir.

Mukavele evlenmeden doğabilecek vatansızlığın önüne geçmek için 8 inci maddesine hüküm koymuştur. Bu maddeye nazaran «kadının millî kanunu, evlenmesiyle tabiiyetini kaybedeceğini kabul etmiş ise bu kabûlün tesirâtı ancak kadının kocasının tabiiyetini iktisabına tabi kılınacaktır.

Mukavele 9 - 11 inci maddeleri hükmüyle, kocanın tabiiyetini değiştirmesiyle kadının da tabiiyetinin değişip değişmemesinden doğabilecek vatansızlığa mâni olmağa çalışmıştır.

9 ncu maddeye göre «kadının millî kanunu evlenmenin devamı sırasında kocasının tabiiyetinin değiştirmesiyle kadının da tabiiyetinin değişmesini kabul ediyorsa, bu kabûlün tesirâtı kadın tarafından kocasının tabiiyetinin iktisabına muallak olacaktır.»

10 uncu maddeye nazaran «evlenmenin devamı esnasında kocasının telsiki, kadının muvafakati olmadıkça tabiiyetinin değişmesini mucip olmaz.»

La Haye mukavelesi, ana babanın telsikinin, gayrı reşit çocukların tabiiyetine tesir edip etmemesi meselesinden doğması mümkün olan vatansızlık hallerinin önüne 13 üncü maddesiyle geçmeğe gayret eylemektedir.

Bu maddeye göre Ana babanın telsiki, telsiki bahşeden memleketin kanununa göre küçük olan çocuklara sirayet eder. O devletin kanunu bu takdirde tabiiyetin hangi şartlar dairesinde iktisap olunacağını tayin edebilir. Bir devletin kanunu, ebeveynin telsikinin çocuklara sirayet edemeyeceğini kabul etmiş ise bu takdirde çocuklara sari değildir.»

16 ncı madde nesebin tashihi ve tanıma dolayısıyla doğacak olan tabiiyetsizliğe mâni olmaktadır. Bu maddeye göre «bir devletin kanunu o devletin tabiiyetini haiz olan nesebi gayrı sahih bir çocuğun ahvali şahsiyesinde vâki olan değişme sebebiyle bu tabiiyetin ziyaı veya bu değişme diğer bir devletin, ahvali şahsiyede tabiiyetin değişmesine müteallik tesirata dair olan ahkâmına uygun olmak şartıyla diğer bir devlet tabiiyetinin o çocuk tarafından iktisabına muallak olacaktır.»

17 nci made evlat edinmeye taalluk etmektedir. Bu maddeye nazaran «bir devletin kanunu, evlat edinmekle tabiiyetin ziyasını kabul ediyorsa bu ziya keyfiyeti evlatlığın tabiiyetinin infisah etmesine muallak olacaktır. Şu şartla ki evlât edinen kimsenin mensup olduğu kanununun şartlarına ve evlât edinilmeke tabiiyetin ziyasına müteallik hükümlere riayet edilmiş ola.»

Konferans, vatansızlığa taalluk eden hususî protokolda şu nükme koy-
maktadır: «bir kmise yabancı bir memlekete gittikten sonra diğer bir tabiiyet
almaksızın kendi tabiiyetini kaybetmiş ise evvelce tabiiyetini haiz bulunduğu
devlet sonradan ikametgâh tesis etmiş olduğu memleket tarafından istenildi-
ği zaman şu hallerde onu kabul etmeğe mecburdur:

a. O kimse, tedavi olunmaz bir hastalık veya diğer herhangi bir sebeple
daimî bir fakrû zarurete düşmüş ise

b. O kimse, oturduğu memlekette lâakal bir ay hapse mahkûm olmuş
ve bu cezayı çekmiş veya tamamen veya kısmen affa mazhar olmuş ise.

Birinci halde şahsın son defa tabiiyetini haiz olduğu devlet, talep vu-
kuundan itibaren otuzuncu günden sonra oturduğu memleket iâşesi için
sarfolunan parayı ödemeği taahhüt etmek şartıyla o şahsi kabulden imtina
edebilecektir. İkinci halde nakil masrafarı, göndermek isteyen devlet tarafın-
dan ödenecektir.